

МОВНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ. АНТИУКРАЇНСЬКИЙ ЗАКОН ДОСІ ЧИННИЙ

Щоденник Петра Шелеста містить цікаві відомості про те, як радянські керівники, проголошуючи лицемірні промови про «братню дружбу російського і українського народів» і «гармонійну російсько-українську двомовність», насправді ставились до української мови.

Описуючи засідання ЦК КПРС 2 вересня 1965 року, на якому йшлося про українські справи, Шелест зазначає: *«Узярячи або навмисне було наговорено багато дурниць та образ, необгрунтованих звинувачень на адресу керівників республіки. Стверджувалося, що, мовляв, Україна претендує на особливе становище, проявляє місництво... Договорилися навіть до того, що в Україні забагато розмовляють українською і що навіть вивіски на магазинах і назви вулиць написані українською мовою. Севастополь же — місто російської слави, а в ньому є написи українською мовою. І взагалі діїшли деякі до того, що оголосили українську мову зіпсованою російською мовою. У всьому цьому виявився оскаженілий шовінізм і особливо це було у виступах Шелестіна, Суслова, Демичева, Косігіна».*

Варто порівняти стан функціонування української мови в УРСР, який так обурював радянських очільників, із сучасним. Адже з того часу минуло понад 50 років, з яких 27 років українська узаконена як державна мова своєї країни.

Можна констатувати, однак, що якби Суслов, Шелест і Косігіна були в чолі з винародовленим українцем Брежнєвим дожили до нашого часу, то були б велими задоволені — їхні зусилля з деукраїнізації УРСР не минули марно. В незалежній Україні українською розмовляють менше, ніж в 1960-х роках, а в деяких мегаполісах її вживання наближається до точки неповернення. Українських вивісок на магазинах та інших написів навіть у міському просторі Києва все менше — їх витісняють російськомовні й англomовні написи. Ну а «місто російської слави» Севастополь нині повністю зачищене від слідів української мови і будь-яких знаків, які б нагадували про його перебування у складі України.

Відомо, що мовну політику держави визначає її керівна еліта. Відтак провинна за такий стан функціонування державної мови лежить на всіх чотирьох президентах України. Жоден із них не оцінив належну роль української мови у формуванні української нації і держави, кожен знехтував потребою реального, а не декларативного утвердження її державотворчої функції.

Недостатньо було оголосити українську державною, треба було ввести механізми реалізації її статусу, що передбачало передусім створення у владних структурах спеціального органу з мовної полі-

тики, наділеного функціями контролю за виконанням мовного законодавства.

Такі заходи з підтримки державних мов запровадили з перших же років незалежності балтійські держави, що дало їм можливість успішно подолати наслідки радянської русифікації й утвердити свої мови як основу національних держав європейського типу.

Юрій Андрухович в одному з останніх есеїв згадує свої враження від змін у мовній атмосфері Києва, які він спостерігав тричі: вперше — в часи масових незалежницьких рухів 1989-1991 років, вдруге — під час Помаранчевої революції і втретє — під час Євромайдану і початку війни з Росією. У ці періоди, зазначає письменник (і з ним, гадаю, погодяться учасники цих подій), української мови в Києві стало більше, кияни відчували потребу підкреслювати свою українськість — і через мову також.

Проте згодом, з поступовою втратою надій і загальним суспільним розчаруванням українська втрачала свої позиції і північне російськомовне тло відновлювалось.

Очевидно, найбільші претензії з приводу втрати надій на зміни, заради яких люди масово виходили на Майдан, українська спільнота може пред'явити Ющенкові. Саме в Ющенкові свідомою частиною суспільства вбачала україноцентричного президента, здатного повести країну шляхом побудови національної демократичної держави, на протипаву залежному від Росії Кучмі, який відверто зізнавався у своїй неспроможності зрозуміти, яку країну він має будувати.

Слабкість Ющенка як державного діяча виразно виявилась і у ставленні до мовної політики.

У цьогогорічному третьому числі журналу «Право України» Сергій Головатий оприлюднив історію затвердження Концепції державної мовної політики, підготовку якої він ініціював у період свого перебування на посаді міністра юстиції. Концепцію випрацювала у 2006 році група юристів і мовознавців при Міністерстві юстиції під керівництвом Володимира Василенка.

Загальні засади Концепції визначали, що «загроза українській мові є тотальною загрозою національній безпеці України, загрозою самому існуванню української нації і української держави». Автори Концепції виходили з того, що «Україна — унітарна держава, в межах якої немає регіонів компактного проживання осіб, що належать виключно до якоїсь однієї етнічної меншини і становлять переважну більшість населення України. Тому державний статус української мови несумісний з пропагандою чи іншою практичною діяльністю, спрямованою на запровадження другої державної мови, будь-яких форм регіональної мовної автономії або проголо-

шення діалектів української мови окремими мовами».

У липні 2006 року Концепція була направлена Ющенкові з пропозицією схвалити її і утворити при президентові Національну раду з мовної політики. При цьому в її авторів не виникало жодних сумнівів у позитивному вирішенні цього надзвичайно важливого питання.

Однак, отримавши Концепцію, президент самотусувався від ухвалення рішення та в серпні того ж року надіслав її новопризначеному прем'єр-міністру Віктору Януковичу. Якою була подальша доля Концепції, неважко здогадатися.

За іронією долі, Ющенко все ж затвердив Концепцію своїм указом через три з половиною роки, 15 лютого 2010 року. На сайті президента вона з'явилась у значно урізаному вигляді 22 лютого, за два дні до закінчення його каденції.

Наводячи відповіді Секретаріату президента, пов'язані із відмовою затвердити запропоновану фахівцями Концепцію і створити спеціальний орган із державної мовної політики, Сергій Головатий зазначає, що вони є «промовистим свідченням того, що навіть на найвищому рівні державної структури послідовно і незмінно чинили опір унормуванню юридичного режиму належного функціонування державної мови».

Відсутністю державної підтримки української мови скористались представники п'ятої колонії. Провал спроби утвердження реальної, а не декларативної державності української мови уможливив ухвалення за президентства Януковича антиконституційного Закону «Про засади державної мовної політики» Сергія Ківалова і Вадима Колесніченка. Метою Закону, автори якого по-шахрайському використали «Європейську хартію регіональних і меншинних мов», є надання російській мові тих же прав, що й державній українській. В умовах функціональної нерівноправності двох мов, успадкованої від періоду колоніальної залежності України від Росії, це загрожує витісненням української мови з усіх сфер суспільного життя на більшій частині території країни.

Антиукраїнський Закон Ківалова-Колесніченка досі лишається чинним. І це означає, що й нинішнє керівництво, навіть в умовах розв'язаної Росією війни проти України, не усвідомлює, чи не хоче усвідомити того незаперечного факту, що деукраїнізація мовно-культурного простору прокладає шлях «руському миру» всередину країни.

Лариса МАСЕНКО,
доктор філологічних наук,
професор НАУКМА

<http://www.radiosvoboda.org/>